

VASY GÉZA
**Lengyel tollal
 a magyar októberről**

1956 őszén elsős gimnazista voltam a budai Arany János Gimnáziumban. Mit tudhattam akkor a lengyelekről? Bizonyára keveset. Azt, amit az iskolai történelem és földrajz órákon tanítottak. És főként azt, amit Jókai Mór és Mikszáth Kálmán regényeiből, elbeszéléseiből megismerhettem élményszerűen is: a két nép történelmi és ebből fakadó gondolati-érzelmi kapcsolatrendszerét. Én mint értelmiségi családba született gyerek már kis elemista koromtól tudtam, hogy az 1948-ban kezdődő, proletárdiktatúrának nevezett, de valójában a pártelit diktatúráját megvalósító moszkovita bolsevizmus nemcsak hibás, de gonosz rendszer, amelyben nem szabad kimondani az igazságot, amelyben mindenkinek félnie kell. Emlékszem arra is, hogy 1956 júniusának végén milyen izgatottan fogadtuk a poznani felkelés hírért, s néhány hét múlva mennyire reménykedtünk Rákosi Moszkvába távozását követően.

Abban az évben gyönyörűséges idő volt október 23-án. A tanítás végeztével az irodalmi szakkör alakuló ülése volt meghirdetve. Ott mondta egy negyedikes fiú, hogy délután magyar–lengyel barátsági felvonulás és nagygyűlés lesz, s a műegyetemisták a Gellért térről indulnak. Néhány percnyre laktam onnan, s hazaérve, táskámtól megszabadulva siettem a gyülekezési helyre. Büszkén vonultam a felnőttekkel a Bem szoborig, majd a Parlamentig, s hallottam Nagy Imrét is beszélni. A Rádióhoz induló teherautókra már nem szálltam fel. Éppen hazaértem este tíz óra tájban, amikor a háromemeletes bérház udvarából már jól lehetett hallani a fegyverek zaját. A felvonulás szervezői számára bizonyára fontos előzmény volt Poznan, de még inkább és egészen közvetlenül a békés lengyel október, az ottani vezetés leváltása, Gomulka első titkárrá választása október 21-én. Számomra viszont az volt a döntő, hogy valamennyire belém épült már a lengyel–magyar barátság sok évszázados mítosza, s ezzel együtt a kamaszként megélt napi tapasztalat: egyformán senyvedünk a szovjet birodalom nagyhatalmi súlyától, annak ideológiájától, politikai gyakorlatától.

Nem lettem polonista. Irodalomtörténészként a huszadik századi magyar irodalommal foglalkozom. Kortárs irodalmat olvasni éppen 1956-ban kezdtem, igazán izgalmas történelmi hónapokban. A legnyitottabb életkorban találkozhattam a történő történelemmel, az irodalom és a történelem kapcsolatával. S ekkor vésődött belém kiirtha-

tatlanul az is, hogy nemcsak a rokon nyelv tehet testvérré népeket, hanem a rokon sors is. S micsoda öröm, hogy ez a testvériségtudat kölcsönös. A kilencvenes években visszaemlékezve így fogalmazta ezt meg Tadeusz Nowak: „Én például nem emlékszem olyasmire, hogy egy egész nép úgy reagált volna 1956-ra, arra, ami itt történt, a magyarok egész szerencsétlenségére, azokra az eseményekre más országokban. Mi úgy éreztük, hogy a mieinket verik, a családban történt valami nagy baj.”

E testvériség egyik legszebb bizonyítéka az, amiként a lengyelek fogadták a magyar 1956-ot. Rokonszenvűknek, segítségnyújtásuknak számos megnyilvánulási formája volt. A legtöbb segélyszállítmány tőlük érkezett. És jött a szellemi segítség is. Megszülettek az első 1956-tal foglalkozó költemények, s természetesen a rokonszenvező tudósítások, riportok. Ezek eleinte – némileg cenzúrázva – meg is jelenhettek. Alighanem igaz, hogy a magyar 1956 legnagyobb hatása a lengyel irodalomban mutatható ki.

Ezt tudtuk eddig is, e művek színe-javát nagyrészt Gömöri Györgynek köszönhetően ismerhettük emigráns kiadványokból, s 1989 óta hazaiakból is. Még sincsen benne eléggé a köztudatban a magyar–lengyel kapcsolattörténetnek ez a szívet melengető fejezete. Az ötvenedik évforduló ragyogó alkalmat kínált e hiányosság leküzdésére. A Magyar Írószövetség 1956-os Emlékbizottságának kezdeményezésére készült el a *Lengyel tollal a magyar októberről* című antológia a Magyar Írószövetség és a Ráció Kiadó gondozásában. A kötetet a lengyel irodalom jeles kutatója, D. Molnár István válogatta és szerkesztette, ő írta a bevezető tanulmányt is. Az utószó Bogusław Bakula munkája. A szöveggondozást Zsille Gábor végezte. A régebbi és újabb műfordításokat Cséby Géza, D. Molnár István, Gömöri György, Kerényi Grácia, Kiss Benedek, Kovács István, Szalai Attila és Zsille Gábor készítette.

E kötetben 46 szerző 54 szövege olvasható. Félszáz vers, két regény részletei és a lengyel költő és „szárguldo riporter”, Wiktor Woroszyński korabeli tudósításainak részletei, valamint az azokhoz fűzött későbbi reflexiók. Maguk a számok is impozánsak, pedig ez a kötet sem törekedett teljességre. Csak az 1956-hoz közvetlenebbül köthető művek kerültek be az antológiába. Az ilyenek között is lehetnek még elfeledettek, kallódóak. Ám a sokaságnál nyilván fontosabb a lélek: a szabadságra és függetlenségre ugyanúgy áhítozó lengyel lélek együttérzése, azonosulása, a tehetetlenség miatti szenvedése. S bár találhatóak e gyűjteményben diákok, amatőrök által írt szövegek is, nem ez a jellemző. 1956 kapcsán a lengyel költészet élvonalát szólalt meg. Közülük ketten: Wisława Szymborska és Czesław Miłosz később Nobel-díjasok is lettek. És sorolhatnánk: Jarosław Iwazkievicz, Adam Ważyk, Julian Przyboś, Zbigniew Herbert, Bohdan Zadura, az évtizedek óta Ma-

Vasy Géza irodalomtörténészt 65. születésnapja alkalmából 2007. február 9-én 17 órakor köszöntik pályatársai, barátai a Magyar Írószövetség klubjában (Budapest, VI., Bajza u. 18.).

gyarországon élő Konrad Sutarski és a többiek nevét. Olyan ez, mintha valamelyik nem nálunk zajló világtörténelmi eseményről egyazon időben verset írt volna Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Vas István, Weöres Sándor, Juhász Ferenc, Nagy László, Pilinszky János és sokan mások.

Néhány költeményt szeretnék kiemelni. A kötetben a legelső Wisława Szymborska *Temetés* című műve, amelynek ihletője Rajk Lászlóék újratemetése. A záró szakasz már a magyar október tragikumát is érzékelteti:

*Még ereje teljében
oszlik a nép reménnyel,
nem tud még rettegésről
mely mézsfehérre dérlel.*

Még ereje teljében.

(Gömöri György fordítása)

Czesław Miłosz az *Antigonét* magyarázattal látta el: „A magyar munkások, diákok és katonák emlékének ajánlom ezt az 1949-ben írt töredéket.” A temetetlen holtak, a méltó temetés jogának motívuma, lám, ugyancsak örök emberi probléma. Kreón újkori alakmása Sztálin, Rákosi s Kádár is:

Már késő. Nincs tovább.

*Kreón, a balga, úgy bánik velünk,
minthogyha barbár országot uralna,
mintha itt minden kő szüntelen nem idézné
a fájdalom s a remény könnyeit.*

(Gömöri György fordítása)

Tadeusz Sokół 1941-ben menekülteként a balatonboglári gimnáziumba járt, a többieknél közvetlenebb tehát a kapcsolata velünk. *Levél Gizinek* című verse abba a sorba illik, amely az önkéntes véradás motívumában találja meg a szolidaritás kifejezését:

*Hát feleségem – szív-járta –
vére, és az enyém
legyen a tiéd,
férjedé,
gyermekedé,*

*te szőke magyar asszony
ott a szomorú Dunánál (...)*

(Kovács István fordítása)

Franciszek Fenikowski *Magyar rapszódia*ja hiteles szenvedéllyel tiltakozik a hazug megítélések ellen, s örök dicsőséget jósol a hősöknek:

*Nem annak, nem annak van igaza,
Akinek hatalma van és száz tankja.*

*És nem annak fonnak koszorút
a jövő századok arany kezei,
és nem az ő tettei emlékéit
magasztalják a majdani költők,*

*és nem az ő neve fénylik majd
csillagként (...)*

(Zsille Gábor fordítása)

Először most olvashatjuk magyarul az 1945-ös születésű Bohdan Zadura *Elégiáját*. A költő pontosan érti és érzi az 1956 utáni magyarországi helyzetet: a fiatakorúak kivégzését, az ellenforradalomnak minősítést és a világ közönyét:

*és mit mondott erre a világ
a világ kifejezte részvétét és felháborodását*

*néhány sortűz még a fülemben cseng
és a falon annyi a lyuk akár egy szitán
néhány sortűz
elegendő áthúzni a világot*

(Zsille Gábor fordítása)

Witold Dąbrowski Nagy Imre kivégzése után írta *Tower* című versét:

*Hát nem lesz változás a színlapon?
Kötél remeg. Gaztett sötét kötele.
Homály van fölöttünk, s az arcokon
rőt fáklyák vörös üzenete.*

(Cséby Géza fordítása)

A leghíresebb vers alighanem Zbigniew Herberté. *A magyarokhoz* nem jelenhetett meg ezzel a címmel akkor, csak kezdősorával. Gömöri György és Nagy László után most Zsille Gábor is lefordította, ugyancsak maradandó érvénnyel ezt a művet, amely a cselekedve segíteni nem tudó testvériségérzés kínjainak megragadó kifejezése. (Kár, hogy az antológia nem közli a korábbi fordításokat is.)

A magyarokhoz

*Állunk a határon
kinyújtjuk kezünk
s a légből nagy kötelet
fonunk testvérek nektek*

*az elfülő sikolyból
a megfeszült öklökből
harang születik ám nyelve
nem kongat riadót*

*a sebzett kövek kérnek
a kipusztult víz kérlel
állunk a határon
állunk a határon*

*állunk az értelem
megszabta határon
és a tűzvészt szemléljük
és a halált csodáljuk*